Verbal Representation of The Concept «Sacrament» in Students' Linguistic Consciousness*

Вербальна репрезентація концепту «таїнство» у мовній свідомості студентів**

Natalia Kostruba

Ph.D. in Psychology,
Lecturer

Наталія Коструба

кандидат психологічних наук,
старший викладач

E-mail: chmil.nata@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-3852-4729>
ResearcherID: Y-6251-2019
Scopus ID: 57216884328

Zhanna Virna

DSc. in Psychology,
Professor

Жанна Вірна

доктор психологічних наук,
професор

E-mail: annavirna@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8134-2691>
ResearcherID: AAN-8480-2020

*Lesya Ukrainka Eastern European
National University*
✉ 13, Volya Avenue, Lutsk,
Volyn region, Ukraine, 43025

*Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки*
✉ пр. Волі 13, Луцьк,
Волинська обл., Україна, 43025

*Original manuscript received July, 01, 2019
Revised manuscript accepted October, 07, 2020*

* Article prepared within research and development «Psychology of Mass Religious Communications» (State registration number: 0120U101744)

** Стаття подається у межах НДДКР Психологія масових релігійних комунікацій (Державний реєстраційний номер: 0120U101744)

ABSTRACT

Objective. The aim of this research is psycholinguistic analysis verbal representation of the concept «sacrament» in students' linguistic consciousness.

Materials & Methods. We used free WAT (word association test) for psycholinguistic analysis. The respondents have been received a questionnaire with ten words-stimuli (related to religious discourse: clergyman, priest, theologian, church, religion, preaching, sacrament, faith, sin, prayer). In this article, we only analyzed associations for «sacrament». The sample consisted of 246 students (biologists, psychologists and publishers) from Lesya Ukrainka Eastern European National University.

Results. As a result of the free WAT, 277 responses to the stimulus word «sacrament» were, among them 131 different associations. Among the most frequent responses were «confession», «baptism», «communion», «church wedding» and «mystery». In general, respondents often associate the sacraments with one of the traditional church rites or with their mysterious or sacramental content. We analyzed the grammar and logical characteristics of the obtained associations. It has been shown that central paradigmatic reactions to the stimulus word «sacrament» predominate. The thematic features of the associations to «sacrament» have been analyzed. Seven different thematic groups have been identified: church rite, mystery, sacred, innermost, purgation, emotional experience, organization. The most numerous thematic group is «church rites». The least numerous thematic group is «organization». Cluster analysis revealed that the verbalized concept of «sacrament» is represented by two semantic groups of associations: «church rite» and «secret – organization».

Conclusions. Students view sacrament on two sides. On the one hand, as a ritual (confession, baptism) and its peripheral components (prayer, icon). On the other hand, they also try to comprehend the sacred content of the sacraments (through the prism of faith or emotional experience). An attempt to verbalize concept of «sacrament» is carried out through the use of metaphors. It is demonstrating the faith of young people in the supernatural, miraculous and sacred nature of the sacraments.

Key words: concept, free association test, sacrament, religious discourse, students.

Вступ

Дослідження релігійного дискурсу та його концептів є об'єктом вивчення багатьох суміжних галузей знань (психології, філології, соціології, теології тощо). Актуалізація психолінгвістичних досліджень у цьому напрямку пов'язана із поширенням інтернету та мас-медіа у всіх сферах життя, і у релігійній також. Релігія хоч і здається традиційною і непорушною системою, проте вона змінюється для того, щоб утримати та залучити представників молодого покоління. Реформація, контрреформація, відродження та інновації – це постійні релігійні процеси та реакції на суспільні

зміни (Schroeder, Heather & Lee, 1998). Це проявляється у появі великої кількості неорелігій, а також у пристосуванні канонічних релігій до викликів сьогодення (поява новітніх мобільних додатків, сторінок служителів і церков у соціальних мережах, сайтів, прямих трансляції служб тощо) (Забияко, 2012; Рыжов, 2007; Helland, 2015; Radde-Antweiler, 2008). Розширення сфери функціонування релігійного дискурсу є причиною трансформації бачення та розуміння основних його концептів. Використання церквою сучасних методів комунікації спричинює появу нових смислів та інтерпретацій у релігійних зверненнях. Існують дослідження, які акцентують увагу на лінгвістичних особливостях і ролі мови у підтримці релігії. Так, науковці (Singh & Thuraisingam, 2011) обґрунтовують роль мови у формуванні систем релігійних значень, а також стверджують, що релігійна мова має змінюватись відповідно до викликів часу. Саме тому, аналіз вербальних репрезентацій концептів релігійного дискурсу представниками молодого покоління є актуальним напрямком наукових досліджень.

Релігійний дискурс постає як особливе структурно-семантичне та комунікативно-прагматичне утворення; спілкування, основна інтенція якого підтримання віри або залучення людини до віри (Бобырева, 2007). Українська психологиня Н.М. Савелюк здійснила ґрунтовне дослідження філософських, психологічних та психолінгвістичних аспектів вивчення релігійного дискурсу, результати якого описані у монографії *«Психологія розуміння релігійного дискурсу»* (Савелюк, 2017). Автор розглядає поняття канонічного та неканонічного релігійного дискурсу. Дослідниця виокремлює низку істотних особливостей релігійного дискурсу (Савелюк, 2015: 124), серед яких:

- (а) присутність Бога як «суперагента», а також посередників (ангелів, пророків, «святих» тощо);
- (б) значна опора на культові споруди і книги;
- (в) «законсервовані» цінності як основа дискурсу;
- (г) наявність специфічної лексики;
- (д) значна метафоричність і символічність; обрядовість та надання великого значення ритуалам

Релігійний дискурс відрізняється максимальним ступенем ритуалізованості, ритуал релігійного дискурсу значущий сам по собі. Навіть будучи вирваним з безпосереднього релігійного контексту,

багато релігійних дій, які супроводжують той чи інший мовний акт, не втрачають значення, продовжують функціонувати без слів. У будь-якому іншому виді дискурсу ритуал накладається на мовну тканину, тоді як в релігійному – вербальний компонент доповнює ритуал, накладається на нього. У праці В. Szuchewycz (1994) детально описані лінгвістичні особливості ритуального дискурсу, його доказовість та різні дискурсивні стратегії, які створюють для учасників досвід божественного/людського спілкування.

З психологічної точки зору, *ритуал* служить захисним механізмом, який допомагає зменшити тривожність людини щодо повсякденного життя (Schweitzer, 2014). Деякі вчені розглядають питання про взаємозв'язок таїнств та цілення. На їхню думку, ефект досягається за допомогою перформативних слів, що виконуються в таїнстві, «*впливають на те, що вони означають*» (Wankar, 2020). Так, мовленнєві дії таїнств все частіше розуміються як ілокуційні та перформативні, тобто вони впливають на те, що вони означають і навпаки (Санников, 2018; Stuflesser, 2018).

Таїнства як частина релігійного дискурсу та сакральний ритуал отримання Божої благодаті є предметом психолінгвістичного аналізу у цій статті. *Тлумачний словник української мови* (Бусел, ред., 2005) визначає *таїнства* як: (1) церковно-культовий обряд (вінчання, хрещення і т.п.), який нібито має чудодійну силу; священнодійство; (2) про щось незрозуміле, загадкове.

Загалом, таїнства це збірна назва для ряду релігійних ритуалів, серед яких хрещення, миропомазання (конфірмація), євхаристія, сповідь (покаяння), вінчання (шлюб), елеопомазання (оливопомазання) та хіротонія (священство). Тому часто науковці звертаються до лінгвістичного чи психолінгвістичного аналізу конкретного виду таїнств. Так, концепт «*хрещення дитини*» вивчала українська філологиня О.В. Дунаєвська (2012, 2015). Авторка детально дослідила номінативний простір концепту як складову лексико-семантичної підсистеми англійської мови, встановила комунікативно-ситуативні елементи таїнства хрещення дитини. Таїнство Причастя у лінгвокультурному просторі британської релігійної спільноти вивчала Н. Єфремова (2013). Авторка виявила, що таїнство причастя ідентифікується концептами: *religion, society, life, behaviors, feelings, people, characteristics, culture, time, environment, substances, money, locations, science,*

work, nature (Там само). Концепт «*вінчання*» як традицію, звичай, обряд, ритуал, таїнство в російському менталітеті вивчала С.Ш. Схаляхова (2008).

Концепт «*таїнство*» найчастіше розглядають з релігійної точки зору (Berlanga, 2016; Walton & Carvalhaes, 2018). Українські та закордонні вчені стверджують, що концепт таїнства дуже багатогранне і не варто звужувати його до абстрактного поняття «*сакраментальність*», що воно «*виходить за межі*» мови (Chauvet, 1995; Сливка, 2018).

Незважаючи на велику кількість праць про сакраментальність та зміст таїнств, проблема панівних уявлень у свідомості молоді щодо концепту «*таїнства*» є майже не дослідженою. Саме тому, **метою дослідження** є психолінгвістичний аналіз вербальних репрезентацій концепту «*таїнство*» у мовній свідомості студента.

Методи та методики дослідження

Для реалізації мети було використано *вільний асоціативний експеримент*, який є інструментом вимірювання несвідомих компонентів семантичного простору реципієнтів. Загалом, це метод, який застосовується для виявлення зв'язків між уявленнями, що спричинені попереднім досвідом і новими, що виникають на основі схожості, протилежності або суміжності (Сурмач, 2012: 22). Методика асоціативного експерименту передбачає пред'явлення респонденту списку стимульних слів та інструкцію відтворювати першу словесну реакцію, яка приходить на думку. Асоціативна реакція-відповідь повинна надаватись швидко, без довгих роздумів над відповіддю. Вільний асоціативний експеримент відрізняється також відсутністю обмежень щодо словесних реакцій досліджуваних. Для дослідження семантичного простору метод асоціативного експерименту активно використовують такі вчені як О.Ф. Загородня (2019), El-Dakhs (2017) та ін.

Вибірка

Вибірку дослідження склали 246 студентів, середній вік яких 18.6 років. Це студенти Східноєвропейського національного

університету імені Лесі Українки (Україна). Загалом у експерименті взяли участь студенти трьох спеціальностей: біологи, психологи, видавці (102, 96 і 48 респондентів відповідно). Для реалізації дослідження було обрано саме студентський вік, оскільки молодь є носіями нових смислів, так званої «живої релігії» (Gustafson, 2019).

Процедура проведення: під час експерименту респонденти отримали десять слів-стимулів, що пов'язані з релігійним дискурсом, серед яких і концепт «таїнства». Студенти заповнювали анкети не більше 5 хвилин. Відмов щодо участі в експерименті не було.

Опрацювання отриманих асоціацій на концепт «таїнство» здійснювалося за такими *критеріями*: логічний; граматичний (синтагматичний та парадигматичний зв'язки); змістовний.

Результати

У результаті проведення експерименту було отримано всього 277 реакцій на слово-стимул «таїнства», серед яких 131 різних асоціацій. Кількість отриманих асоціацій перевищило кількість досліджуваних. Це пов'язано із тим, що студенти могли надавати по кілька реакцій-асоціацій.

Аналіз отриманих асоціацій дав можливість виявити найчастотніші реакції на концепт «таїнства». Такими реакціями були: «сповідь», «хрещення», «причастя», «вінчання» та «таємниця». Тобто загалом опитувані часто пов'язують таїнства із одним із традиційних церковно-культових обрядів або із їхнім таємничим чи сакраментальним змістом.

Опрацювання отриманих асоціацій на концепт «таїнство» здійснено за *логічним критерієм*. Кожне з отриманих слів-реакцій було розподілено до певного типу реакцій – *периферійної* чи *центральної*. Усього 117 реакцій було визначено як периферійні логічні асоціації. Це такі асоціації, як: «річ», «частина процесу», «скарб», «ключ», «своє», «щось глибоке», «катарсис», «тиша», «масони», «соціум» тощо. Периферійні логічні реакції становлять 42.2% від усіх опрацьованих асоціацій та відображають індивідуальний досвід респондентів. Решта 57.8% отриманих слів демонструють прямий зв'язок слова-стимула та асоціації, тобто є центральними логічними реакціями («сповідь», «вінчання»,

«церква», «релігія», «обряди» тощо). Домінування центральних реакцій на слово «таїнства» відображає послідовне логічне мислення опитаних студентів.

Оцінка асоціацій на слово «таїнство» проведена також за *граматичним критерієм*. Визначили, до якого типу реакцій (синтагматичної чи парадигматичної) можна віднести кожне з отриманих слів. Було виявлено, що 67 слів-асоціацій є синтагматичними реакціями, що становлять 29.2%, серед яких: «Господні», «Божі», «прийняття Бога», «думки кожної людини», «таємниче», «те, що знають тільки декілька людей», «сокровенне», «особисте», «власне», «приймаю» тощо. Серед синтагматичних реакцій переважають прикметники. Більшість отриманих асоціацій визначені як парадигматичні реакції, тобто є іменниками, які і слово-стимул «таїнство» і складають 70.8%. Домінування парадигматичних граматичних асоціацій демонструє комплексне та аналітичне мислення досліджуваних.

Аналіз отриманих асоціацій на слово «таїнство» здійснений також згідно з *змістовним критерієм*. Опрацювання масиву асоціацій дало можливість виокремити сім тематичних категорій: церковний обряд, таємниця, сакральне, сокровенне, очищення, емоційний досвід, організація (табл. 1).

Таблиця 1. Тематичні групи асоціацій концепту «таїнство» (277 реакцій)

№	Категорії	Асоціації, кількість згадувань
1	Церковний обряд	Сповідь (42), Хрещення (25), Причастя (22), Вінчання (14), Каяття (4), Господні (3), Церква (3), Божі (2), Релігія (2), Священик (2), Свято (2), Вино (2), Вечеря (2), Церковні, Євангеліє, Обітниця, Паска, Свічки, Шлюб, Звичаї, Ікона, Священні обряди для обмеженої кількості людей, Обряди, Заповіді, Обов'язкові для кожного віруючого, Весілля, Ритуал, Господь Бог, Біблія, Церемонія, Христос, Проповідь, Молитва, Служба, Священнодійства, Піст, Дійство, Поклонятися Богові, Найбільше дійство, Таємниця сповіді, Тайні проповіді, Хлібопачення, Наближення до Бога, Прийняття Бога, З'єднання з Богом, Пасха, Духовенство, Святиця, Кров і хліб, Річ, Частина процесу
2	Таємниця	Таємниця (10), Секрет (8), Невідоме (3), Темнота (2), Що небусть, Думки кожної людини, Тайна, Таємничість якась, Таємниче, Закритість, Священні таємниці, Таємне щось, Найпотаємніше, що має кожна людина, Потаємне, Те, що знають тільки декілька людей, Ніч, Ліс, Щось таємне, Таємничість, Секретність, Особисті секрети, Священна таємниця, Щось потаємне, Посвята, Один на один, Скарб, Ключ

3	Сакральне	Віра (4), Священне (3), Щось святе (3), Не видно, Священне, Божественні, Святе, Священні, Надзвичайні явища, Трансцендентальність, Щось святе, не є для загального, а лиш для свідомих, які вірять, Віра в Господа, Питання, Незвичайність, Рай, Диво, Оберіг, Недовіра
4	Сокровенне	Сокровенне (5), Особисте (3), Сокровенність, Сокровенне щось, Власне, Своє, Щось глибоке
5	Очищення	Катарсис, Духовне очищення, Очищення, Мудрість, Розкаяння, Спасіння, Перенародження, Покаяння, Духовність, Мораль, Грішник
6	Емоційний досвід	Тиша (3), Почуття, 2 години в душній церкві, Хованкі для бабла, Тихо, Ооо це круто, Задоволення, Приймаю, Виведення на чисту воду
7	Організація	Зібрання, Масони, Таємне угруповання, Тамплієри, Організація, Секта, Соціум.

Відсотковий розподіл отриманих асоціацій на концепт «таїнство» відображено на рис. 1.

Рис. 1. Тематична структура асоціацій на «таїнство»

Найчисельнішою тематичною групою виявлено категорію «церковний обряд», яка містить 58,8% усіх асоціацій. Найчастотнішими реакціями в цій групі є «сповідь», «хрещення» «причастя», «вінчання», «каяття». Загалом, молодь пов'язує концепт «таїнства» з конкретними церковними обрядами. Багато асоціацій у цій групі представлені прикметниками і виступають як ознаки обряду, наприклад «Господні», «Божі», «церковні» тощо. Молодь згадує місце де здійснюються таїнства («церква»), коли найчастіше здійснюються («служба», «свято», «пасха», «весілля»), ким здійснюються («священик», «духовенство»). Часто, молодь

асоціює таїнства із супровідними речами у здійсненні таїнств («Євангеліє», «обітниця», «свічки», «вино», «хліболамання», «ікони» тощо). Не багато асоціацій цієї групи стосуються Бога і відображають мету здійснення таїнств як «наближення до Бога», «прийняття Бога», «з'єднання з Богом».

Друга за кількістю асоціацій тематична категорія «таємниця», яка відображає 17.0% реакцій. Найчастотніші слова цієї групи «таємниця», «секрет», «невідоме», «темнота». Усі асоціації демонструють потаємну природу таїнств та їхнього змісту. У цю тематичну групу також потрапили метафоричні реакції, що відображають таємне і невідоме, те, що приховує секрети («ніч», «ліс», «скарб», «закритість», «ключ»).

Наступна тематична категорія «сакральне» охоплює 9.0% асоціацій. Сакральне – характеристика явищ та речей, що стосуються релігійного культу, поклоніння чи найвищих ідеалів і сакральним визначається усе незвичайне, що є своєрідним даром і передбачає жертковий обмін (Мосс, 2011). Найчастотніші слова цієї групи «віра», «священне», «щось святе». Ця тематична категорія відображає розуміння таїнств молоддю через призму віри і святості. Опитані демонструють бачення унікальності цих подій через асоціації «надзвичайні явища», «незвичайність», «диво». Також у цій тематичній групі продемонстрована два полюси прояву сакрального, а саме асоціації «віра» та «віра в Господа» мають інший протилежний прояв у асоціаціях «недовіра», «питання».

Тематична група «сокровенне» відображає 4.7% усіх асоціацій. Найчастотніші слова цієї групи «сокровенне» та «особисте». Молодь розглядає таїнства як щось дуже персональне, що відображено у асоціаціях «власне», «своє», «щось глибоке».

Тематичні категорії «очищення» та «емоційний досвід» відображають по 4.0% отриманих реакцій. Молодь пов'язує таїнства із звільненням від моральних тягарів та гріхів, що проявляється у асоціаціях «катарсис», «духовне очищення», «мораль», «грішник». Крім того, студенти розглядають таїнства як «розкаяння», «спасіння», «перенародження», «покаяння», що в результаті може принести «мудрість», «духовність». Тематична категорія «емоційний досвід» демонструє два вектори ставлення до таїнств: позитивний («тиша», «ooo це круто», «задоволення») та негативний («2 години в душній церкві», «хованкі для бабла», «виведення на чисту воду»).

Найменш чисельна тематична категорія «організація», яка демонструє лише 2.5% усіх отриманих реакцій. Тут молодь пов'язує таїнства із певною соціальною групою («масони», «таємне угруповання», «тамплієри», «секта» тощо).

Рис. 2. Таксономія асоціацій концепту «таїнство»

Кластерний аналіз методом Варда показав, що вербалізований концепт «таїнство» репрезентується двома семантичними групами асоціацій (рис. 2): (1) «церковний обряд» і (2) «таємниця – організація». Другий кластер представлений декількома підкластерами: (1) «таємниця – сакральне», найбільш близькою асоціацією до яких є «церковний обряд»; (2) «очищення – емоційний досвід – організація» з найближчою асоціацією «сокровенне».

Дискусії

Аналіз описаних вище психолінгвістичних значень вербалізованого концепту «таїнство» свідчать про його багатокомпонентний і багаторівневий характер. Усі отримані асоціації можна розділити на дві групи – синтагматичні (форми) та парадигматичні (часто метафоричні). Реакції форми на

«таїнство» відображають елементи такої обрядовості, які прямо чи опосередковано беруть участь у цих ритуалах. До прикладу, найбільш частотними такими асоціаціями є «сповідь», «хрещення», «причастя», «вінчання» тощо. Опосередковані асоціації форми представлені такими реакціями як «звичай», «ікона», «заповіді», «проповідь», «молитва», «служба». Молодь часто наводить асоціації, які загалом стосуються таїнств, але не описують їхнього змісту («Євангеліє», «хліболамання», «свічки», «обітниця», «кров і хліб» тощо). Так, опитані згадують де здійснюються таїнства («церква»), коли здійснюються зазвичай («служба», «свято», «пасха», «весілля»), учасників дійства («священик», «духовенство»). Варто зазначити, що молодь рідко асоціює таїнство власне із словами «священнодійства», «обряд» чи «ритуал», про що свідчать отримані одиничні реакції.

Американський теолог А.Е. McGrath стверджує, що протестанти, як правило, *«обмежують таїнства діями <...> які пов'язані з фізичними елементами»* (McGrath, 2017: 182–201). У нашому дослідженні ми теж виявили тенденцію описувати таїнства через фізичні предмети, які беруть у них участь. На нашу думку, такі результати вказують на те, *що концепт «таїнство» не правильно трактується молоддю*. На це вказує і здійснений аналіз отриманих асоціацій за логічним критерієм. Студенти часто використовували периферичні логічні реакції для означення таїнств.

Парадигматичні асоціації на «таїнство» представлені найчастотнішими реакціями «таємниця», «віра», «сокровенне», «невідоме» тощо. Такі асоціації часто представлені метафорами. Як зазначає Л.М. Чуриліна, метафора у релігійному дискурсі має особливий статус і головним її призначенням є *«служувати інструментом пізнання, осмислення сакрального об'єкта»* (Чуриліна, 2013: 200–201). Таким чином, метафора розглядається як фундаментальна когнітивна операція, яка забезпечує перенесення образних схем з однієї концептуальної сфери до іншої (Кобзар, 2014).

О.Г. Цукур (2015) здійснила аналіз підходів до тлумачення сакрального в науково-гуманітарному дискурсі: *потойбічне і надзвичайне; певний стійкий процес уніфікації інституціональних дій; «святе», тобто ідеал, до якого потрібно наполегливо прагнути*. Отримані нами асоціації на «таїнства» демонструє розуміння

студентами цього концепту як сакрального, що спостерігається у парадигматичних реакціях. Сприйняття молоддю «таїнств» як святого відображено у асоціаціях «священна таємниця», «святиня», «Господні», «Божі» або ж ідеалу, до якого потрібно наполегливо прагнути – «духовне очищення», «мудрість», «духовність», «мораль», «рай». Так, молодь ототожнює досліджуваний концепт із потойбічним і надзвичайним («надзвичайні явища», «перенародження», «трансцендентальність», «незвичайність», «диво» тощо). Тут знайшла своє підтвердження теорія А.М. Прилуцького про те, що саме метафоризація передбачає відмову від строго раціонального розуміння певного предмету чи явища, свого роду «змішування елементів реальності з елементами дискурсу», завдяки якому й формуються «дискурси фантастичного» (Прилуцький, 2013). У отриманих асоціаціях на «таїнство» теж відображено розгляд його як певного стійкого процесу уніфікованих інституційних дій («обітниця», «церемонія», «проповідь», «молитва», «піст»).

Загалом, саме метафора дозволяє студентам окреслити зміст концепту «таїнства», що підтверджує думку української психологині Н.М. Савелюк, що:

«метафора – це спосіб досяжного трансформованого називання й осмислення суб'єктом чогось спочатку незбагненого чи малозрозумілого <...>, вербалізована у дискурсі специфіка такого осмислення, як і творення Автором/співАвтором дискурсу відповідних метафор, засвідчує глибиннопсихологічні засади розуміння, представлені, зокрема, архаїчною психікою особистості» (Савелюк, 2017: 133).

Висновки

Психолінгвістичний аналіз вербальної репрезентації концепту «таїнства» шляхом вільного асоціативного експерименту дає можливість стверджувати, що в когнітивній картині світу сучасної молоді цей концепт відображається як сповідь, хрещення, причастя, вінчання та таємниця. Тобто, найчастіше концепт таїнство опитані визначають як одне із традиційних церковно-культових обрядів та із їхнім таємничим чи сакральним змістом. У опрацьованих асоціаціях

переважають центральні логічні та парадигматичні граматичні реакції. Периферійні логічні реакції представлені майже половиною, а синтагматичні граматичні реакції – третиною усіх отриманих асоціацій, що відображає складність означення концепту таїнства та його сакрального змісту для молоді.

Аналіз тематики і змісту отриманих асоціацій продемонстрував домінування реакцій, що пов'язані із церковно-культовою обрядовістю. Крім того, асоціації досліджуваних стосувалися таємниць, сакрального, сокровеного, очищення, емоційного досвіду та організацій. Найменш чисельною серед отриманих асоціацій виявилася тематична група «організація».

Молодь розглядає таїнства не лише через призму обрядовості (сповідь, хрещення тощо) та периферійних її складових (молитва, ікона, свічки та ін.), але й здійснюють спроби осмислення сакрального змісту таїнств (через призму віри чи емоційного досвіду). Спроба такого осмислення здійснюється за допомогою використання засобів метафори (ключ, скарб, мудрість тощо), що демонструє віру молоді у надприродну, чудодійну і сакральну природу таїнств.

В цілому отримані нами результати знаходять своє підтвердження в роботах як зарубіжних, так і українських вчених, присвячених аналізу та опису релігійного дискурсу та концепту «таїнство», який характеризується високочастотними асоціатами теологічної семантики, наявністю метафоричних і емотивних значень. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в психолінгвістичному аналізі функціонування концептів у релігійних текстах.

Література

- Бобырева, Е.В. (2007). *Религиозный дискурс: ценности, жанры, языковые характеристики*. Волгоград: Перемена.
- Бусел, В.Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Перун.
- Дунаєвська, О.В. (2012). Концепт «Хрещення дитини» в британській лінгвокультурі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, 29, 57–60.
- Дунаєвська, О.В. (2015). Лінгвокультурні та лінгвокогнітивні особливості номінативного простору хрещення дитини в англомовній картині світу.

- Дис. канд. філол. наук. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.
- Єфремова, Н. (2013). Таїнство Святого Причастя/Holy Communion в лінгвокультурному просторі англіканської церкви (на матеріалі The Book of Common Prayer). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*, 17, 42–45.
- Забияко, А.П. (2012). *Киберрелигия: наука как фактор религиозных трансформаций*. Благовещенск: АмГУ.
- Загородня, О.Ф. (2018). Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту). Дис. канд. філол. наук. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка.
- Кобзар, І.М. (2014). Метафора як базовий спосіб представлення інформації. *Scientific Journal «ScienceRise»*, 1(1), 95–98.
- Мосс, М. (2011). *Общество. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии*. Москва: КДУ.
- Прилуцкий, А.М. (2013). Метафорика религиозного ритуального дискурса. *Религия. Церковь. Общество. Исследования и публикации по теологии и религии*, 2, 21–28.
- Рыжов, Ю.В. (2007). Новая религиозность в современной культуре. *Автореф. дисс. докт. культ.* Москва: Государственный институт искусствознания.
- Сливка, С. (2018). Теорія спроможностей надприродних таїнств Церкви. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, 18, 31–37.
- Савелюк, Н.С. (2017). *Психологія розуміння релігійного дискурсу. (Монографія)*. Київ: КНТ.
- Савелюк, Н. (2015). Психолінгвістичні особливості релігійного дискурсу (теоретичний аспект). *East European Journal of Psycholinguistics*, 2(1), 124–133.
- Санников, С.В. (2018). Перформативные свойства сакраментального языка. Протестантский подход. *Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал*, 21, 95–99.
- Сурмач, О.Я. (2012). Асоціативний експеримент та вербальні асоціації у психолінгвістичних дослідженнях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна*, 29, 22–24.
- Схаляхова, С.Ш. (2008). Концепты «венчание», «брак», «сім'я» как отражение русского менталитета: на материале языка произведений русской литературы. Дис. канд. філол. наук. Краснодар: Кубан. гос. ун-т.
- Цукур, О.Г. (2015). Конструювання релігійного переживання: сакралізована інтерпретація повсякденності. *Психологічні перспективи*, 25, 268–279.
- Чурилина, Л.Н. (2013). Православная метафора: традиции и новаторство. Т.П. Рогожникова (Ред.), *Славянские чтения: Материалы Всероссийской научно-практической конференции (Омск, 22–24 мая 2013 г.)*. (Вып. XV, с. 226–234). Омск: Изд-во Омского ун-та.
- Berlanga, A. (2016). The evolution of the concept of sacrament through the centuries. A liturgical vision of sacramentality of Church. *Scripta Theologica*, 48(3), 815–816.
- Chauvet, L.M. (2018). *Symbol and Sacrament: A Sacramental Reinterpretation of Christian Existence*. Paris: Liturgical Press.

- El-Dakhs, D. (2017). The Effect of Language Exposure and Word Characteristics on the Arab EFL Learners' Word Associations. *Journal of Psycholinguistic Research*, 46(4), 1033–1052. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9477-z>
- Gustafson, H. (2019). Pansacramentalism, Interreligious Theology, and Lived Religion. *Religions*, 10, 408. <https://doi.org/10.3390/rel10070408>
- Helland, C. (2015). *Virtual Religion: A Case Study of Virtual Tibet*. Oxford Handbooks online. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935420.013.43>
- McGrath, A.E. (2017). Sacraments. *Theology: The Basic Readings, Third Edition*. (pp. 182–201). USA: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119158196.ch9>
- Radde-Antweiler, K. (2008). Virtual Religion. An Approach to a Religious and Ritual Topography of Second Life. Heidelberg. *Journal of Religion on the Internet*, 03.1. <https://doi.org/10.11588/heidok.00008294>
- Schroeder, R., Heather, N., & Lee, R.M. (1998). The Sacred and the Virtual: Religion in Multi-User Virtual Reality. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 4(2). <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.1998.tb00092.x>
- Schweitzer, C.L. (2014). Sacraments. In Leeming D.A. (Ed.), *Encyclopedia of Psychology and Religion* (3rd ed., pp. 1570–1572). Springer, Boston, MA. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6086-2>
- Singh, P.K., & Thuraisingam, T. (2011). Language for reconciliation in religious discourse: A critical discourse analysis of contradictions in sermons explored through the activity theory framework. *Multilingua-Journal of Cross-cultural and Interlanguage Communication*, 30(3–4), 391–404. <https://doi.org/10.1515/mult.2011.019>
- Stufferer, M. (2018). «... So that what we now Celebrate in Signs, we May One Day Possess in Truth.» Observations on the Theology of Sacraments and Sacramentality in an Ecumenical Context (Presidential Address). *Studia Liturgica*, 48(1–2), 1–22. <https://doi.org/10.1177/00393207180481-202>
- Szuchewycz, B. (1994). Evidentiality in ritual discourse – the social construction of religious meaning. *Language in society*, 23(3), 389–410. <https://doi.org/10.1017/S0047404500018030>
- Walton, J., & Carvalhaes, C. (2018). Sacraments and Global Realities: A Dialogue. *Studia Liturgica*, 48(1–2), 111–126. <https://doi.org/10.1177/00393207180481-209>
- Wankar, G.T. (2020). Healing as Constitutive of Jesus' Mission Handed to the Church. *International Review of Mission*, 109, 15–26. <https://doi.org/10.1111/irrom.12306>

References

- Bobyireva, E.V. (2007). *Religioznyy diskurs: tsennosti, zhanry, yazykovyye harakteristiki* [Religious discourse: values, genres, linguistic characteristics]. Volgograd: Peremena [in Russian].
- Busel, V.T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great Dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Perun [in Ukrainian].
- Dunaievskaya, O.V. (2012). Kontsept «Khreshchennia dytyny» v brytanskii linhvokulturi [The concept of «Christ's christening of a child» in British linguoculture]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seria: Filolohichna – Scientific notes of the National University «Ostrozka Academy». Philological*, 29, 57–60 [in Ukrainian].

- Dunaievskaya, O.V. (2015). Lihvokulturni ta lihvokohnytni osoblyvosti nominativnoho prostoru khreshchennia dytyny v anhlovovni kartyni svitu [Linguo-cultural and linguocognitive features of the nominative space of a child's baptism in the English-language picture of the world]. *Candidate's thesis*. Luts'k: Lesya Ukrainka Eastern European National University [in Ukrainian].
- Iefremova, N. (2013). Tainstvo Sviatoho Prychastia/Holy Communion v lihvokulturnomu prostori anhlikanskoi tserkvy (na materiali The Book of Common Prayer) [The Sacrament of Holy Communion in the linguistic and cultural space of the Anglican Church (based on The Book of Common Prayer)]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo – Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka East European National University. Philological sciences. Linguistics*, 17, 42–45 [in Ukrainian].
- Zabijako, A.P. (2012). Kiberreligija: nauka kak faktor religioznykh transformatsii [Cyberreligion: Science as a Factor of Religious Transformation]. Blagoveshhensk: AmGU [in Russian].
- Zahorodnia, O.F. (2018). Asotsiatyvni polia suspilno-politychnoi leksyky v movnii kartyni ukrainsiv (kompiuterne opratsiuvannia rezul'tativ psykholinhvistychnoho eksperymentu) [Associated fields of political vocabulary in the modern picture of Ukraine (computer simulation of the results of a psycho-linguistic experiment)]. *Doctor's thesis*. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].
- Kobzar, I.M. (2014). Metafora yak bazovyi sposib predstavlennia informatsii [Metaphor as a basic way of presenting information]. *Scientific Journal «ScienceRise»*, 1(1), 95–98 [in Ukrainian].
- Moss, M. (2011). *Obshchestva. Obmen. Lichnost. Trudy po socialno antropologii* [Societies. Exchange. Personality. Works on social anthropology]. Moscow: KDU [in Russian].
- Priluckij, A.M. (2013). Metaforika religioznogo ritualnogo diskursa [Metaphorics of religious ritual discourse]. *Religija. Cerkov. Obshchestvo. Issledovaniya i publikatsii po teologii i religii – Religion. Church. Society. Studies and publications on theology and religion*, 2, 21–28 [in Russian].
- Ryzhov, Ju.V. (2007). Novaja religioznost v sovremennoj kulture [New religiosity in modern culture]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow: Gosudarstvennij institut iskusstvovoznaniya [in Russian].
- Slyvka, S. (2018). Teoriia spromozhnosti nadprirodnykh tainstv Tserkvy [Theory of capacities of the perfect circulations of the church]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Yurydychni nauky – Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Juridical Sciences*, 18, 31–37 [in Ukrainian].
- Saveliuk, N.S. (2017). *Psykholohiia rozuminnia relihiinoho diskursu* [Psychology of understanding religious discourse]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
- Savelyuk, N. (2015). Psikholinhvistychni osoblyvosti relihiinoho diskursu (teoretychnyi aspekt) [Psycholinguistic Features of Religious Discourse (Theoretical Aspect)]. *Skhidnoievropeiskyi zhurnal psikholinhvistyky – East European Journal of Psycholinguistics*, 2(1), 124–133 [in Ukrainian].
- Sannikov, S.V. (2018). Performativnye svoystva sakramental'nogo yazyka. Protestantskij podhod [Performative properties of sacramental language. Protestant approach]. *Aktualni problemi filosofii ta sociologii: Naukovo-praktichnij zhurnal – Actual Problems of Philosophy and Sociology: Science and Practical Journal*, 21, 95–99 [in Russian].

- Surmach, O.Ia. (2012). Asotsiatyvnyi eksperyment ta verbalni asotsiatsii u psykholingvistychnykh doslidzhenniakh [Associative experiment and verbal associations in psycholinguistic research]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii Filolohichna – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Philological Series*, 29, 22–24 [in Ukrainian].
- Shalyahova, S.Sh. (2008). Kontseptyi «venchanie», «brak», «semya» kak otrazhenie russkogo mentaliteta: na materiale yazyika proizvedeniy russkoy literatury [The concepts of «wedding», «marriage», «family» as a reflection of the Russian mentality: on the material of the language of works of Russian literature]. *Candidate's thesis*. Krasnodar: Kuban. gos. un-t [in Russian].
- Tsukur, O.H. (2015). Konstruiuvannia relihiinoho perezhyvannia: sakralizovana interpretatsiia povsiakdennosti [Constructing Religious Experience: Sacralized Interpretation of Daily Life]. *Psykhologichni perspektyvy – Psychological Prospects*, 25, 268–279 [in Ukrainian].
- Churilina, L.N. (2013). Pravoslavna metafora: tradicii i novatorstvo [Orthodox metaphor: traditions and innovation]. *Slavjanskije chtenija. Materialy Vserossijskoj nauchno-prakticheskoy konferencii – Slavic readings. Materials of the All-Russian Scientific and Practical Conference* (pp. 200–207). Omsk [in Russian].
- Berlanga, A. (2016). The evolution of the concept of sacrament through the centuries. A liturgical vision of sacramentality of Church. *Scripta theologica*, 48(3), 815–816.
- Chauvet, L.M. (2018). *Symbol and Sacrament: A Sacramental Reinterpretation of Christian Existence*. Paris: Liturgical Press.
- El-Dakhs, D. (2017). The Effect of Language Exposure and Word Characteristics on the Arab EFL Learners Word Associations. *Journal of Psycholinguistic Research*, 46(4), 1033–1052. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9477-z>
- Gustafson, H. (2019). Pansacramentalism, Interreligious Theology, and Lived Religion. *Religions*, 10, 408. <https://doi.org/10.3390/rel10070408>
- Helland, C. (2015). *Virtual Religion: A Case Study of Virtual Tibet*. Oxford Handbooks online. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935420.013.43>
- McGrath, A.E. (2017). Sacraments. *Theology: The Basic Readings, Third Edition*. (pp. 182–201). USA: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781119158196.ch9>
- Radde-Antweiler, K. (2008). VirtualReligion. An Approach to a Religious and Ritual Topography of Second Life. Heidelberg. *Journal of Religion on the Internet*, 03.1. <https://doi.org/10.11588/heidok.00008294>
- Schroeder, R., Heather, N., & Lee, R.M. (1998). The Sacred and the Virtual: Religion in Multi-User Virtual Reality. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 4(2). <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.1998.tb00092.x>
- Schweitzer, C.L. (2014). Sacraments. In Leeming D.A. (Ed.), *Encyclopedia of Psychology and Religion* (3rd ed., pp. 1570–1572). Springer, Boston, MA. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6086-2>
- Singh, P.K., & Thuraisingam, T. (2011). Language for reconciliation in religious discourse: A critical discourse analysis of contradictions in sermons explored through the activity theory framework. *Multilingua-Journal of Cross-cultural and Interlanguage Communication*, 30(3–4), 391–404. <https://doi.org/10.1515/mult.2011.019>
- Stuflesser, M. (2018). «... So that what we now Celebrate in Signs, we May One Day Possess in Truth.» Observations on the Theology of Sacraments and

- Sacramentality in an Ecumenical Context (Presidential Address). *Studia Liturgica*, 48(1–2), 1–22. <https://doi.org/10.1177/00393207180481-202>
- Szuchewycz, B. (1994). Evidentiality in ritual discourse – the social construction of religious meaning. *Language in society*, 23(3), 389–410. <https://doi.org/10.1017/S0047404500018030>
- Walton, J., & Carvalhaes, C. (2018). Sacraments and Global Realities: A Dialogue. *Studia Liturgica*, 48(1–2), 111–126. <https://doi.org/10.1177/00393207180481-209>
- Wankar, G.T. (2020). Healing as Constitutive of Jesus' Mission Handed to the Church. *International Review of Mission*, 109, 15–26. <https://doi.org/10.1111/irom.12306>

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження – психолінгвістичний аналіз вербальних репрезентацій концепту «таїнство».

Процедура дослідження. Дослідження реалізувалося шляхом вільного асоціативного експерименту. Респонденти отримали десять слів-стимулів, що пов'язані з релігійним дискурсом. У цій статті представлено аналіз асоціацій виключно на концепт «таїнство». Вибірка дослідження представлена 246 студентами, середній вік яких – 18.6 років. Це студенти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (спеціальності: «біологія», «психологія», «видавнича справа»).

Результати. У результаті здійсненого асоціативного експерименту концепту «таїнство» було отримано 277 реакцій (131 різних асоціацій). Аналіз асоціацій дозволив виявити найчастотніші реакції: «сповідь», «хрещення», «причастя», «вінчання» та «таємниця». Тобто загалом опитувані часто пов'язують таїнства із одним із традиційних церковно-культових обрядів або із їхнім таємничим чи сакраментальним змістом. Опрацювання отриманих асоціацій на «таїнство» здійснено за логічним та граматичним критерієм, що дозволило виявити переважання центральних та парадигматичних реакцій на слово-стимул. Аналіз отриманих асоціацій здійснено за змістовним критерієм, що дозволило виокремити сім різних тематичних категорій: церковний обряд, таємниця, сакральне, сокровенне, очищення, емоційний досвід, організація. Найчисельнішою виявлено тематичну групу, яка пов'язує «таїнство» з церковною обрядовістю. Найменш чисельнішою серед інших виявилась тематична група «організація». Кластерний аналіз дав можливість виявити, що вербалізований концепт «таїнство» репрезентується двома семантичними групами асоціацій: «церковний обряд» і «таємниця – організація».

Висновки. Молодь розглядає таїнства не лише крізь призму обрядовості (сповідь, хрещення) та периферійних її складових (молитва, ікона), але й здійснюють спроби осмислення сакрального змісту таїнств (через призму віри чи емоційного досвіду). Спроба такого осмислення здійснюється за допомогою використання засобів метафори, що демонструє віру молоді у надприродну, чудодійну і сакральну природу таїнств.

Ключові слова: концепт, вільний асоціативний експеримент, таїнство, релігійний дискурс, студенти.

Коструба Наталия & Вирна Жанна. Вербальная репрезентация концепта «таинство» в языковом сознании студентов

АННОТАЦИЯ

Цель исследования – психолингвистический анализ вербальных репрезентаций концепта «таинство».

Процедура исследования. Исследование реализовалось путем свободного ассоциативного эксперимента. Исследуемые получили анкету с десятью словами-стимулами, связанными с религиозным дискурсом. В этой статье мы анализируем исключительно ассоциации на концепт «таинство». Выборку составили 246 студентов в возрасте 18.6 лет. Это студенты Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки (специальности: «биология», «психология», «издательское дело»).

Результаты. В результате проведенного ассоциативного эксперимента концепта «таинство» было получено 277 реакций (131 различных ассоциаций). Анализ ассоциаций позволил выявить часто употребляемые реакции: «исповедь», «крещение», «причастие», «венчание» и «тайна». То есть в целом студенты часто связывают таинства с одним из традиционных церковно-культовых обрядов или с их таинственным или сакраментальным смыслом. Обработка полученных ассоциаций на «таинство» осуществлена по логическим и грамматическим критериям, что позволило выявить преобладание центральных и парадигматических реакций на слово-стимул. Анализ полученных ассоциаций осуществлено по тематическому критерию, что позволило выделить семь различных тематических категорий: церковный обряд, тайна, сакральное, сокровенное, очистки, эмоциональный опыт, организация. Самой многочисленной обнаружено тематическую группу, которая связывает «таинство» с церковной обрядностью. Наименее многочисленной среди других оказалась тематическая группа «организация». Кластерный анализ позволил выявить, что вербализованный концепт «таинство» представляется двумя семантическими группами ассоциаций: «церковный обряд» и «тайна – организация».

Выводы. Молодежь рассматривает таинства не только через призму обрядности (исповедь, крещение) и периферийных ее составляющих (молитва, икона), но и осуществляют попытки осмысления сакрального содержания таинств (через призму веры или эмоционального опыта). Попытка такого осмысления осуществляется посредством использования средств метафоры, демонстрирует веру молодежи в сверхъестественную, чудодейственную и сакральную природу таинств.

Ключевые слова: концепт, свободный ассоциативный эксперимент, таинство, религиозный дискурс, студенты.